

ČERVENÉ SEZNAMY, JEJICH LEGISLATIVNÍ (NE)UCHOPENÍ A (NE)POCHOPENÍ V ČR

PETR ROTH

RNDr. PETR ROTH, CSc.

Pracoval nejprve v základním výzkumu, později působil jako vedoucí správy CHKO Kokořínsko a poté na Ministerstvu životního prostředí v oblasti ochrany přírody, kde od roku 1998 odpovídal zejména za naplňování povinností, spojených s přípravou na vstup do EU. Od 2010 nezávislý konzultant se zaměřením na Naturu 2000, územní ochranu, monitoring a reporting. Pracuje především v zemích západního Balkánu.

Červené seznamy se u nás začaly vydávat dokonce již za minulého režimu, otevření se světu po roce 1989 vedlo doslova k „boomu“ jejich produkce pro většinu skupin rostlin a živočichů. Brzy začaly být doplňovány Červenými knihami a řada lidí mezi těmito dvěma druhy dokumentů přestala (či spíše nikdy nezačala) vnímat rozdíl. Většina z nás je bere jako samozřejmou součást dokumentace ochrany přírody a pozoruhodně málo z nás si klade otázku, jak je jejich vydávání legislativně podloženo a čemu vlastně mají sloužit.

Červené seznamy ohrožených druhů vznikly na půdě Světového svazu ochrany přírody (IUCN) a v nejrůznější podobě jsou vydávány od r. 1959. Postupem času IUCN vyvinul, mezinárodně prodiskutoval a publikoval kritéria pro hodnocení druhů podle stupně jejich ohrožení. Primárním záměrem IUCN bylo publikovat celosvětové seznamy ohrožených druhů, tj. takové, kde je stupeň ohrožení druhu hodnocen pro jeho celou globální populaci. To umožňuje porovnávat celosvětový stupeň ohrožení jednotlivých druhů. Z praktických důvodů však ještě koncem 20. století začaly vznikat červené seznamy pro jednotlivé státy: zatímco konkrétní akce na záchranu ohrožených druhů na celosvětové úrovni zůstanou ve většině případů navždy nedostížnou chimérou, úroveň států již takové akce umožňuje – předpokladem je právě identifikace stupně ohrožení druhů na celostátní úrovni. V určitých případech se potom ukázalo, že v rámci rozsáhlých států s velkými provinciemi může mít smysl vytvářet červené seznamy i na úrovni nižší než státní. Proto IUCN přišel r. 2003 s doporučením, jak základní kritéria ohroženosti aplikovat na státní a regionální úrovni. Velká většina evropských zemí také červené seznamy na státní úrovni pro různé taxonomické skupiny s využitím těchto navržených kritérií zpracovala a zpracovává.

Česká republika není v tomto směru výjimkou: červené seznamy máme pro

obratlovce, hlavní skupiny bezobratlých i rostliny. Jejich zpracování a vydávání od počátku organizuje AOPK ČR, tedy státní ochránářská instituce. Považujeme je za samozřejmou součást ochránářské dokumentace a na jejich pořízení se vynakládají nemalé prostředky z veřejných rozpočtů. Na zařazení jednotlivých druhů do kategorií červených seznamů se odkazuje v dokumentaci pro nová ZCHÚ, při monitoringu i při inventarizacích. Dalo by se proto očekávat, že červené seznamy budou odpovídajícím způsobem legislativně zakotveny. To je ovšem předpoklad chybný: červené seznamy v ČR *de iure* vůbec neexistují. Jak je to možné? Jednou z příčin může být tvrzení Ladislava Mika v předmluvě k Červenému seznamu obratlovců ČR z roku 2003: podle něj červené seznamy „...až na nepatrné výjimky nebývají součástí legislativy daného státu, a nejsou tedy právně závazné.“ Tato věta odráží nepochopení rozdílu mezi „právní závazností“ a „právním zakotvením“, což je rozdíl – podle mého dlouholetého názoru – zcela zásadní. Vlastní červené seznamy, tedy dokumenty, klasifikující konkrétní druhy podle stupně jejich ohrožení v přírodě, samozřejmě právně závazné být nemohou: jednak by se musely každých 5-10 let, což je doporučená perioda jejich aktualizace, nově schvalovat legislativním procesem, jednak by takové právní předpisy postrádaly jakýkoli smysl. Co by však smysl rozhodně mělo, je legislativní zakotvení institutu červených seznamů v rámci zákona o ochraně přírody a krajiny. Pro inspiraci se můžeme podívat na Balkán, který je pro nás od dob monarchie stále ještě synonymem zaostalosti, byť o něm téměř nic nevíme: právě červené seznamy jsou toto dobrou ilustrací. Zákony ochrany přírody Černé Hory, Chorvatska i Srbska (přijaté v letech 2010–2016) mají červené seznamy uvedeny v definicích pojmů, tedy v základní části každého zákona. Ocituji zde jen nejpodrobnější definici z článku 6 černohorského zákona: „7) Červený se-

znam je soupis ohrožených druhů rostlin, živočichů a hub na určitém území podle kategorií ohrožení a ohrožujících faktorů, rozdělený do kategorií ohrožení v souladu s kategorizací IUCN“. Definice v zákonech obou zbývajících zemí jsou významem shodné, pouze kratší.

Co máme v našem zákoně my? § 78 zákona o ochraně přírody a krajiny přináší v odstavci 5 dlouhý a přitom velmi vágní popis „dalších“ úkolů AOPK ČR a správ NP: „Agentura na celém území České republiky a správy národních parků v obvodu své územní působnosti podle odstavce 2 dále za účelem podpory výkonu státní správy na úseku ochrany přírody a krajiny provádějí potřebné inventarizační přírodovědné průzkumy, monitoring, dokumentaci a šetření v ochraně přírody, ukládají, zpracovávají, vyhodnocují a poskytují data v ochraně přírody; přitom spolupracují s odbornými, výzkumnými a vědeckými pracovišti a zajišťují informační a osvětovou činnost. Agentura a správy národních parků plní zároveň úkoly odborných organizací ochrany přírody podle požadavků Ministerstva životního prostředí.“ Dostatečně flexibilní právník pravděpodobně potvrdí, že zpracovávání červených seznamů lze pod tuto „definici“ docela dobře zařadit. Případný oponent také možná namítne, že na rozdíl od Balkánu červené seznamy nejsou vůbec zmíněny, např. v německém spolkovém zákoně o ochraně přírody. Já jsem však již

po dvě desítky let přesvědčen, že v případě červených seznamů jde o dokumenty natolik závažné, že bychom se měli řídit balkánským, nikoli německým příkladem. Důvodem je to, že červené seznamy by měly být podkladem (ale pozor: nikoli akademické obce!) pro tvorbu prováděcích „druhových“ vyhlášek k zákonu. Všichni víme, že tomu tak dosud není a že ani výběr druhů ve vyhlášce, ani jejich kategorizace červeným seznamům neodpovídá. *De iure* k tomu také není nejmenší důvod, neboť červené seznamy *de iure* neexistují a tedy nejsou ani v nejmenším závažné jako podkladový materiál pro zásadní ochranná rozhodnutí (jakými druhové vyhlášky bezesporu jsou) s obrovskými ekonomickými dopady. A tady nám vzniká začarovaný kruh: červené seznamy nejsou právně zakotveným dokumentem a jejich smysl proto často uniká i některým jejich tvůrcům. Na jiném místě tohoto čísla zmiňují V. Kostkan a spol. skutečnost, že se u nás v poslední době objevují např. červené seznamy pro jednotlivé kraje. To dokládá naprosté nepochopení smyslu červených seznamů autory těchto publikací. Jak jsem uvedl výše, již i adaptace globálních kritérií ohroženosti na úroveň států či (velkých) regionů je kompromisem, byť politicky a prakticky odůvodnitelným. Na nižší úrovni je však aplikace kritérií ohroženosti (jakkoli adaptovaných) biologickým nesmyslem: teoreticky si

samozejmě lze představit např. „červený seznam obratlovců Karlova náměstí v Praze“, ale jaký praktický účel by mohl takový „dokument“ plnit? Kritéria ohroženosti pro červené seznamy mají smysl jedině ve vztahu k celkové populaci daného druhu, tedy ještě v rámci státu velikosti ČR, ale na úrovni nižší již jakýkoli smysl postrádají. Po více než sto let se z našeho území publikují nesčetné floristické i faunistické regionální a lokální příspěvky, obsahující často i popis ohrožení zaznamenaných druhů – což je v naprostém pořádku, ale jejich autory přeci nikdy ani nenapadlo vydávat je za „červené seznamy“! Pokud by šlo o neškodné hobby jednotlivců, bylo by stěží možno něco namítnout, avšak tyto snahy se vydávají za ochranu přírody a jsou financovány z veřejných zdrojů, které chybějí pro smysluplnější činnosti...

Co říci na závěr? „Stočtrnáctka“ bývala naší chloubou, ale snad již každému ochránáři je jasné, že po sedmatřiceti novelizacích z ní zbývá jen zmrzačená legislativní konstrukce, kterou bude nutné nahradit zákonem novým. Přimlouvám se již nyní, aby se červené seznamy do tohoto budoucího zákona konečně dostaly a aby v něm byl vymezen i jejich účel a úloha při tvorbě prováděcích druhových vyhlášek.

